

ЕКСКЛУЗИВНО: ПРОФ. ДР ДАРКО ТАНАСКОВИЋ, ЈЕДАН ОД ВОДЕЋИХ ЕВРОПСКИХ ИСЛАМОЛОГА И АМБАСАДОР СЦГ У ВАТИКАНУ

Европа не зна шта ће са собом

„Пукао је чир институционализованог лицемерја и неспособности да се, упркос многим знацима упозорења, погледа непријатној истини у очи. У срцу Европе, као накнадни цех колонијалистичког изабљивања и продукт погрешних процена интеграционог капацитета европских демократских друштава, створене су отуђене и затворене имигрантске заједнице, при чему су оне муслиманске, у другој и трећој генерацији, наглашено милитантне. Овај феномен, који би се условно могао назвати и ‚европским неоисламизмом‘, заслужује озбиљну пажњу. На њега се не могу примењивати уобичајени аналитички инструменти из арсенала савремене социологије и исламологије, јер је реч о појави *sui generis*, од далекосежног значаја за будућност Европе и њеног сучељавања с исламским изазовом”

НАЦИЈА ПРЕС

Им-пре-сив-на на-уч-на би-о-гра-фи-ја и европ-ски ре-но-ме. Ори-јен-та-ли-ста и исла-мо-лог нај-ви-шег ран-га. Про-фе-сор на Фи-ло-ло-шком фа-кул-те-ту у Бе-о-гра-ду,

члан Из-вршног ко-ми-те-та Евро-а-рап-ског уни-вер-зи-те-та у Ри-му (Uni-ver-sité Euro-Ara-be Itinéran-te), пре-да-вач на па-ри-ској Ви-со-кој шко-ли за дру-штве-не на-у-ке (Eco-le des Ha-u-tes Etu-des en Sci-en-ces So-ci-a-les), го-сту-ју-ћи про-фе-сор на ви-ше уни-вер-зи-те-та у зе-мљи и ино-стран-ству. Члан (од 1995) Европ-ске ака-де-ми-је на-у-ка и умет-но-сти (Аса-de-mia Sci-en-ti-a-rum Et Ar-ti-um Euro-pea), Салц-бург. Об-ја-вио пре-ко 500 на-уч-них и струч-них ра-до-ва из обла-сти ши-ро-ко схва-ће-не ори-јен-та-ли-сти-ке. Го-во-ри фран-цу-ски, ен-гле-ски, арап-ски, тур-ски и ита-ли-јан-ски је-зик, а по-зна-је и ла-тин-ски и ста-ро-грч-ки.

Од 1995. до 1999. го-ди-не био је ам-ба-са-дор у Тур-ској и (1998-1999) у Азер-беј-ца-ну. Од мар-та 2002. го-ди-не, на ду-жно-сти је из-ван-ред-ног и опу-но-мо-ће-ног ам-ба-са-до-ра СРЈ (СЦГ) у Ва-ти-ка-ну, а од ма-ја исте го-ди-не и при Мал-те-шком ви-те-шком ре-ду.

Дар-ко Та-на-ско-вић (За-греб, 1948) са-го-вор-ник је на ни-воу ис-ку-ше-ња са ка-кви-ма нас су-о-ча-ва ова епо-ха.

• Улазак Турске у ЕУ једно је од најконотривезнијих питања да на шне хришћанске, европске Европе. Једни га размагтрају као геополитичко и цивилизацијско, а други у томе виде европски „претпоследни чин де мографске самовиликвидације без преседа на у истој ризији”. Шта Ви мислите о томе? И, по себи, шта би (не)улазак Турске у ЕУ значео за Балкан?

Пи-та-ње ула-ска Тур-ске у ЕУ на днев-ном ре-ду је већ ви-ше од че-тр-де-сет го-ди-на. То не зна-чи да је оно све вре-ме би-ло и под-јед-на-ко ак-ту-ал-но. Са-ма чи-ње-ни-ца да је од озва-ни-че-ња тур-ске мол-бе за при-јем у клуб европ-ских др-жа-ва (Спо-ра-зум о при-дру-жи-ва-њу ЕЕЗ из 1963) до от-по-чи-ња-ња пре-го-во-ра о члан-ству (ок-то-бра 2005) про-шло то-ли-ко вре-ме-на го-во-ри да у це-лој ства-ри не-што ду-бо-ко и су-штин-ски ни-је у ре-ду. Услед сти-ца-ја чи-та-вог ни-за окол-но-сти, да-нас се до-би-ја ути-сак да је про-бле-ма-ти-ка евро-ин-те-гра-ци-је Тур-ске ко-нач-но ушла у фа-зу ствар-ног ре-ша-ва-ња, а то зна-чи и истин-ске ак-ту-ал-но-сти. То мо-же би-ти и при-вид, та-ла-са-ње за ко-јим ће усле-ди-ти пе-ри-од но-вог оте-за-ња, раз-вла-че-ња и амор-ти-зо-ва-ња. До иду-ће при-ли-ке...

На-рав-но да је пи-та-ње укљу-чи-ва-ња Тур-ске у ЕУ и ге-о-по-ли-тич-ко, и

ци-ви-ли-за-циј-ско, а ја бих до-дао и ге-о-е-ко-ном-ско (вид. од-лич-не ана-ли-зе Ми-ро-сла-ва Н. Јо-ва-но-ви-ћа), али је у исто та-ко зна-чај-ном сми-слу за Евро-пу и сим-бо-лич-ко. Евро-па не зна шта ће са-ма са со-бом, па за-то не зна ни шта би с Тур-ском ко-ја јој дах-ће за врат у ју-го-и-сточ-ној авли-ји, на-сто-је-ћи да се про-ву-че кроз не-у-ред-но и за-пу-ште-но бал-кан-ско пред-со-бље, да га не-ка-ко пре-ско-чи и уђе у тр-пе-за-ри-ју. Тур-ска је, у не-ку ру-ку, прем-да са-свим нео-сно-ва-но, и мо-ра европ-ске не-чи-сте са-ве-сти ко-ја ни-ка-ко да се осло-бо-ди ком-плек-са гре-ха на-вод-ног евро-по-цен-три-зма и ствар-ног, али ми-ну-лог ко-ло-ни-ја-ли-зма.

Те-ма од-но-са Евро-пе и Тур-ске не мо-же се ва-ља-но на-че-ти, а ка-мо-ли те-мељ-ни-је раз-мо-три-ти у јед-ном ова-квом раз-го-во-ру. Украт-ко ре-че-но, ја-ки су раз-ло-зи у при-лог иде-је о ко-ри-сно-сти при-ма-ња Тур-ске у ЕУ, кад за то ис-пу-ни (стро-ге) усло-ве, али су бар исто то-ли-ко убе-дљи-ви и раз-ло-зи про-тив. Пред-у-слов да би се они уоп-ште мо-гли сми-сле-но са-ме-ра-ва-ти и су-че-ља-ва-ти је-сте не-по-сто-је-ћи оп-шти европ-ски до-го-вор о ви-зи-ји Евро-пе/ЕУ ко-јој се те-жи. Без та-квог кон-сен-зу-са ни-ку-да не во-ди рат ар-гу-мен-ти-ма ко-ји ис-хо-де из не-по-ду-дар-них кон-цеп-ци-ја европ-ства и Евро-пе. При-вр-же-ни-ци де-фи-ни-ци-је и из-гра-ђи-ва-ња ЕУ као „за-јед-ни-це (европ-ских) вред-но-сти”, укљу-чу-ју-ћи и ра-зло-жне еко-ном-ске, не мо-гу се, у ве-зи с учла-ње-њем (не-е-вроп-ске) Тур-ске, по-ми-ри-ти с но-си-о-ци-ма ли-бе-рал-но-ка-пи-та-ли-стич-ке, у би-ти гло-ба-ли-стич-ке за-ми-сли отво-ре-не ин-те-ре-сне и про-фит-не, над-др-жав-не и над-на-ци-о-нал-не агре-га-ци-је чи-је име мо-же, али и не мо-ра би-ти/оста-ти Евро-па. С Тур-ском у се-би, Евро-па/ЕУ по-ста-је пу-ка, про-из-вољ-на кон-вен-ци-ја ефе-мер-них моћ-ни-ка ко-ји су по-ве-ро-ва-ли у крај, а са-мим тим и бе-сми-сао исто-ри-је, све-га што она под-ра-зу-ме-ва и чи-ме за-ду-жу-је са-да-шњост и бу-дућ-ност.

За Бал-кан, где се и да-нас „про-из-во-ди мно-го ви-ше исто-ри-је но што се мо-же сва-ри-ти”, ра-зе-вро-пље-на Евро-па зна-чи-ла би (већ зна-чи!), и то за-ду-го, мар-ги-на-ли-зо-ва-ње и та-во-ре-ње, под при-ти-ском не-сно-сне, раз-ди-ру-ће кри-зе иден-ти-те-та. На-по-ми-њем да ов-де ни-је реч о вред-но-сним, већ ис-кљу-чи-во ал-тер-на-тив-ним су-до-ви-ма.

ИСЛАМ И ДЕ-МО-КРА-ТИ-ЈА

• Смањ трајте да има низ елемената на основу којих је могуће закључити да се у данашњој Турској, испод образи несекуларног пољитичког сиستمa и друштва у знаку „меког маљизма“, одвијају дубоки и даљекосежни процеси неопозитивизма и исламизације?

Не само да има елемената, већ смо суочени с неопозитивизмом. Нема сумње да је Турска, благодарећи промишљено октроисаним и одлучно спровођеним модернизационим реформамa Ке-мала Ата-турка и његових раних следбеника, као и укупности својих вишеструких веза са Западом, коме је суседна, највећма секуларизиована муслиманска држава. И то ће још дуго тако остати. Не треба, с друге стране, заборавити да је током последњих деценија свога постојања и Османско царство објективно у појединим доменама било поприлично европеизовано и секуларизиовано, тако да неким заговорницима „неосмањизма“ није, чак, страна ни процена да би се, и без Ата-турковог радикалног реза, у епологији можда и складније, оно постепено трансформисало у уставну монархију европског типа.

Ни сам Ата-турк није протерао веру из друштвених ствари и полова, већ јој је само лички редефинирао и преусмерио деловање. Не потцењујући фундаменталан значај ислама за народне масе, он га је мудро ставио под државну контролу, основавши Директорат за верска питања, својеврсно министарство вере. Овај моћни Директорат није, међутим, никада постао нешто попут „комисија за односе с верским заједницама“, какве су упознале земље реалног и полуреалног социјализма током својих „драматизација“, већ се и даље старао о исламу и његовом здрављу. „Званични“ ислам рвао се током читаве историје турске републике с „незваничним“, „народним“, „деришким“, „алевитским“, одскора и „фундаменталистичким“, осмишљена је и својеврсна „турско-исламска синтеза“, да би се данас, први пут после Ата-турка, све то хомогенизовало у реалности убедљиве исламистичке преваге у Великој Народној Скупштини и самосталном образовању исламистичке владе! Умерене, додуше, неуврљиво се теше на Западу. Треба ли снажније потврде за закључак да је, условно речено, тиха, пузећа „реисламизација“ турског друштва ушла у зrelu фазу политичке институционализације кроз демократску изборну процедуру?

БЕЗ ТЕ-СТА НА-РОД-НЕ ВО-ЉЕ

• Шта ће то по ли тич ки, со ци о кул тур но, ре ли гиј ски, де мо граф ски зна чи ти за Тур ску, а шта за Евро пу?

За Тур-ску то објек-тив-но зна-чи вра-ћа-ње сво-јој тра-ди-ци-ји, вас-по-ста-вља-ње, на ви-шем ци-ви-ли-за-циј-ском ни-воу (за шта је за-слу-жан ке-ма-ли-зам), кон-ти-ну-и-те-та, коп-че с по-ти-сну-тим („кри-ви-цом” ке-ма-ли-зма) вред-но-сти-ма на-ци-о-нал-ног иден-ти-те-та. Реч је о про-це-су ко-ји не те-че без озбиљ-них по-тре-са и су-да-ра-ња про-тив-реч-них ин-те-ре-са раз-ли-чи-тих дру-штве-них и по-ли-тич-ких гру-па-ци-ја. На-ста-вља-ње пу-тем евро-ин-те-гра-ци-је, за шта су се, де-кла-ра-тив-но и кон-јунк-тур-но, опре-де-ли-ли и Ер-до-га-но-ви „уме-ре-ни исла-ми-сти” на вла-сти, у усло-ви-ма ја-ча-ња исла-ми-стич-ких тен-ден-ци-ја у дру-штву, ни-је ли-ше-но озбиљ-них ди-ле-ма и ис-ку-ше-ња. Кад би се да-нас не-ким слу-ча-јем (ко-јег за-си-гур-но не-ће би-ти) у Тур-ској пле-би-сци-тар-но ис-пи-та-ло рас-по-ло-же-ње јав-ног мње-ња пре-ма евро-ин-те-гра-ци-ји, број по-зи-тив-но опре-де-ље-них ве-ро-ват-но би био знат-но ма-њи не-го пре де-се-так го-ди-на. За-то ни-ком не па-да на па-мет да на-пра-ви та-кав тест на-род-не во-ље, чи-ме тур-ски вла-сто-др-шци по-ка-зу-ју да су у за-ни-мљи-вом са-вре-ме-ном схва-та-њу и при-ме-њи-ва-њу де-мо-кра-ти-је већ овла-да-ли ло-ги-ком и ме-то-дом сво-јих европ-ских учи-те-ља. Јер, зна се да је око 70 од-сто Евро-пља-на про-тив ула-ска Тур-ске у ЕУ, а де-мо-крат-ски (што ће ре-ћи, од на-ро-да) иза-бра-не вла-де европ-ских др-жа-ва (с ча-сним из-у-зе-ци-ма) мир-но на-ста-вља-ју да се упра-во за то за-ла-жу! Исто-вре-ме-но, у Тур-ској се по-кре-ће кам-па-ња при-ку-пља-ња пот-пи-са за из-ме-шта-ње Ва-се-љен-ске па-три-јар-ши-је из ис-тан-бул-ског Фа-на-ра и про-те-ри-ва-ње уме-ре-ног и из-ра-зи-то кон-струк-тив-ног ва-се-љен-ског па-три-јар-ха Вар-то-ло-ме-ја Пр-вог у Грч-ку. Оп-ту-жу-ју га за план ства-ра-ња „пра-во-слав-ног Ва-ти-ка-на” на тур-ском тлу и за-ве-ру у на-сто-ја-њи-ма да се об-но-ви Ви-зан-ти-ја!?

Што се де-мо-граф-ске и (ме-ђу)ре-ли-гиј-ске ди-мен-зи-је опи-са-ног про-це-са ти-че, на-ве-шћу са-мо ре-чи-ти по-да-так да је Тур-ска 1927. го-ди-не има-ла око 13 ми-ли-о-на ста-нов-ни-ка, од че-га је хри-шћа-на би-ло при-бли-жно 900 хи-ља-да, док је број ста-нов-ни-ка Тур-ске да-нас не-где око 71 ми-ли-он, од че-га на хри-шћа-не от-па-да 150 хи-ља-да или 0,6 од-сто! Има ли све то не-ке ве-зе с Евро-пом? Ако Евро-па ви-ше ни-је хри-шћан-ска и ако, ре-ци-мо, Ко-со-во и Ме-то-хи-ја ни-су ње-на по-кра-ји-на (с де-мо-граф-ским и /ме-ђу/ре-ли-гиј-ским кре-та-њи-ма по-ду-дар-ним они-ма у Тур-ској), он-да, по свој при-ли-ци, не-ма.

ХО-РИ-ЗОН-ТАЛ-НА ВЕР-ТИ-КА-ЛА ТУР-СКЕ ГЕ-О-ПО-ЛИ-ТИ-КЕ

• Неки аутори, попут Баџама Тибџа са Универзитета у Гелтингему, тврде да су „истоветни погледи турске интелектуалне елите и америчких страстига о будућој улози ислама у политизици према Русији”

. Џекоб Хајлбрун и Мајкл Линд, у већ чувеном тексту из 1996, могућу неопосманску твојевину од Персијског залива до Балкана на поистоветију са „трећом америчком империјом”

. Да ли се да нас у Европи, од Париза до Москве, улога Турске довољно сагледава у контексту америчке империјалне политике?

САД, које су дуго Турску сма-тра-ле својим нај-по-у-зда-ни-јим са-ве-зни-ком на југо-и-сто-ку Евро-пе, на Блиском и Средњем истоку, па и у ширим ге-о-стра-те-гиј-ским са-гле-да-ва-њи-ма, имају током последњих година извесна трвења са званичном Анкаром, што је најотвореније дошло до изражаја у време англо-америчког напада на Ирак. Турска је велика, снажна и динамична нација, с не тако далеко империјалном прошлешћу и непогрешивим осећањем за „државни разлог”. Ступајући у разне савете и пактове, она никад није губила из вида сопствене државно-националне интересе у којима се, кроз све епохалне дисконтинуитете, лако препознаје и једна све-про-жи-ма-ју-ћа тран-си-сто-риј-ска вер-ти-ка-ла. Та вер-ти-ка-ла је, у турском случају, условно речено, постављена хоризонтално, правцем од истока ка западу. Познате су ми теже о Турској као жерном и носећем елементу америчких ге-о-по-ли-тич-ких пла-но-ва за простор који се протеже од Балкана, односно Источног Средоземља, до Персијског залива и Средње Азије. Сами Турци своје место и улогу радо виде као „мост између Истока и Запада” или „срце Евроазије”. Поједини амерички експерти (на пример Грахам Фулер) одишта су у некаком модернизованом „Османском царству” виде ли могући, и пожељни, гравитациони центар за народе и државе који су у прошлости дуже или краће време били у његовом саставу. Позната је и идеја о

блиско-и-сточној оси стабилности Турска–Израел–Египат... Турска је несумњив и незаобилазан чинилац свих садашњих и будућих збивања и процесира регионалног, па и глобалног значаја. Приликом недавне посетенистраиностраних послова Турске Абдулаха Гула Бразилу, председник огромне јужноамеричке државе је, ваљда као комплимент, рекао госту: „Наша је војска мала, а ваша велика. Срећна наша што вам ни смо суседи.“ Турски медији су нескривено поносом и задовољством пренели ову помало необичну дипломатску досетку.

Извесно је да у Европи није мало оних који су свесни намере да се Турска инструментализује, како кажете, „у контексту америчке империјалне политике“. Делом се и због тога опиру њеном пуном интегрисању у ЕУ. Није, вероватно, случајно то што је баш Аустрија, мала наследница велике монархије, најупорније предлагала „привилеговано партнерство“, уместо пуноправног чланства, за неупоредиво већу наследницу царства с којим је, у рату и миру, Аустроугарска својевремено одлучивала о судбини европског југоистока. Јер, за разлику од САД, које то много и не интересује док не почне да им ремети планове (као, на пример, у Ираку), Европа разуме да Турска никад не заступа само нечије туђе интересе.

ПАРАДОКСИ „ЕВРОПСКОГ НЕОИСЛАМИЗМА“

• Недавни жестоки сукоби ма са имигрантске муслиманске омлади не са снагама реда у Француској и Енглеској, праће ни де монстрацијом јаког антиевропског располужења, изазвали су дубок потрес и оставили отвореним бројна тешка питања?

Рушилачки немири у предграђима великих европских метропола ерупција социјалних противречности које се нагомилавале, заостравале и тињају годинама. Сударила су се два света који прећутно, али и конфликтно,

на-мр-го-ђе-но жи-ве је-дан по-ред дру-го-га, фор-мал-но у окви-ру исто-г де-мо-крат-ско-г др-жав-но-г и гра-ђан-ско-г устрој-ства, а за-пра-во уда-ље-ни не-ви-дљи-вим, али и не-про-бој-ним зи-дом. Пу-као је чир ин-сти-ту-ци-о-на-ли-зо-ва-но-г ли-це-мер-ја и не-спо-соб-но-сти да се, упр-кос мно-гим зна-ци-ма упо-зо-ре-ња, по-гле-да не-при-јат-ној исти-ни у очи. У ср-цу Евро-пе, као на-кнад-ни цех ко-ло-ни-ја-ли-стич-ко-г из-ра-бљи-ва-ња и про-дукт по-гре-шних про-це-на ин-те-гра-ци-о-но-г ка-па-ци-те-та европ-ских де-мо-крат-ских дру-шта-ва, ство-ре-не су оту-ђе-не и за-тво-ре-не ими-грант-ске за-јед-ни-це, при че-му су оне му-сли-ман-ске, у дру-гој и тре-ћој ге-не-ра-ци-ји, и на-гла-ше-но ми-ли-тант-не.

Овај фе-но-мен, ко-ји би се услов-но мо-гао на-зва-ти и „европ-ским нео-и-сла-ми-змом”, за-слу-жу-је озби-љ-ну па-жњу. На ње-га се не мо-гу при-ме-њи-ва-ти уоби-ча-је-ни ана-ли-тич-ки ин-стру-мен-ти из ар-се-на-ла са-вре-ме-не со-ци-о-ло-ги-је и исла-мо-ло-ги-је, јер је реч о по-ја-ви *sui ge-ne-ris*, од да-ле-ко-се-жно-г зна-ча-ја за бу-дућ-ност Евро-пе и ње-но-г су-че-ља-ва-ња с ислам-ским иза-зо-вом.

Чи-ни ми се да је на пра-вом тра-гу мој фран-цу-ски ко-ле-га Оли-ви-је Роа, ко-ји упор-но ука-зу-је на то да ан-ти-е-вроп-ски и ан-ти-хри-шћан-ски из-ли-ви ху-ли-ган-ско-г бе-са у па-ри-ским (и оста-лим за-пад-но-е-вроп-ским) пред-гра-ђи-ма, не те-же афир-ми-са-њу тра-ди-ци-о-нал-них му-сли-ман-ских вред-но-сти, па их у том кљу-чу и не тре-ба ин-тер-пре-ти-ра-ти. Реч је о но-ми-нал-но му-сли-ман-ској омла-ди-ни без аутен-тич-но-г кул-тур-но-г за-ви-ча-ја, о „де-те-ри-то-ри-ја-ли-зо-ва-ним” и „де-кул-ту-ри-са-ним” очај-ни-ци-ма, ра-за-пе-тим из-ме-ђу из-вор-не му-сли-ман-ске при-пад-но-сти, ко-ју су из-гу-би-ли, и окру-жу-ју-ће европ-ске, у ко-ју се ни-су укло-пи-ли ни-ти се мо-гу склад-но укло-пи-ти. Пре-пу-ште-на са-ма се-би и сво-јој по-све-ма-шњој фру-стра-ци-ји, ова мла-да по-пу-ла-ци-ја иде-а-лан је при-ма-лац по-јед-но-ста-вље-них и за-па-љи-вих по-ру-ка „гло-бал-но-г исла-ма” Оса-ме Бин Ла-де-на и слич-них про-по-вед-ни-ка све-оп-ште-г ци-ха-да про-тив свих „не-при-ја-те-ља исла-ма”, а пр-вен-стве-но ис-ква-ре-но-г, ве-ро-лом-но-г и кр-ста-шко-г За-па-да. Че-шће на ин-тер-не-ту, а мно-го ре-ђе на мо-ли-тви у џа-ми-ји, ови мла-ди бо-јов-ни-ци но-ве гло-бал-не (нео)ислам-ске ар-ми-је ни-су ни те-о-ло-шки пот-ко-ва-ни ни вер-нич-ки усрд-ни, али су сто-га са-мо још спрем-ни-ји да се бо-ре и жр-тву-ју за ствар оно-га што им је пред-ста-вље-но као ислам-ски иде-ал, а до-но-си им са-мо-и-спу-ње-ње и са-мо-по-што-ва-ње. Уоста-лом, на-ро-чи-то вер-ски обра-зо-ва-ни ни-су би-ли ни бе-ду-ин-ски ју-ри-шни-ци Му-ха-ме-до-вих од-ре-да ко-ји су у сед-мом ве-ку на-ше ере стре-ло-ви-то про-ши-ри-ли ислам на све че-ти-ри стра-не све-та.

КЕТ-МАН-СКА ПО-ЛИ-ТИЧ-НОСТ ИСЛА-МА

• Део европске интелектуалне јавности увећан је да унутар ислама постоји оштра подела између „традиционалног ислама“ (у свим његовим додацима) и „исламског модернизма“

, или „исламског прогресивног стањивања“

, којима је извршено вањско библијско, теоријско, „Ал Каида“

... По овом мишљењу, хришћанска Европа требало би да уђе у неку врсту савеза са „традиционалним исламским“

и тако сузбије „револуционан и политички исламски прогресивно стањивање, томошно манипулативно средство у рукама америчке (гео)политике“

. Добра процена?

Реч је о веома сложености проблематици, с много преплићаности и нијанси, па је немогуће укратко и једнозначно одговорити. Сигурно је да унутар ислама, којима није монолитан, каквим га неки „есенцијалисти“ желе представити, има више линија поделе и раслојености. Подједнако је, међутим, погрешно апсолутизовати те унутрашње разнообличности и тврдити да „не постоји један, већ више ислама“, што је својствено једном нарочитом виду прилично распрострањеног „политички коректног“ дискурса на Западу, којим се настоји релативизовати свако указивање на постојање „исламске опасности“. И ислам у Египту, и онај у Босни, у Индонезији, Ирану, Узбекистану, Кини, па и у Марсељу или Клишију, све је то, без обзира на различите појавне облике, ипак ислам, односно Ислам.

Природно је да се у животности сукобљавања с радикализованим исламом тражи дијалог с оним институционализованим, одговорним и умереним. Јер, постоји и такав. Штавише, муслимани већински и припадају том тзв. „традиционалном исламу“. Скептичан сам, међутим, у погледу изгледности некакве врсте трајнијег савеза, па и дужег прагматичног

по-ли-тич-ког са-деј-ства, с пред-став-ни-ци-ма не-ек-стрем-ног исла-ма, јер је, јед-но-став-но, реч о не-по-ду-дар-ним схва-та-њи-ма по-ли-ти-ке. За му-сли-ма-не је ауто-ном-ност по-ли-тич-ке, па и чи-та-ве дру-штве-не сфе-ре у од-но-су на вер-ску на-чел-но про-бле-ма-тич-на и, у крај-њој ли-ни-ји, не-при-хва-тљи-ва, иако је у се-ку-ла-ри-зо-ва-ној дру-штве-ној прак-си све-та не-рет-ко мо-ра-ју при-хва-та-ти и при-ме-њи-ва-ти. По-зна-то ми је, на при-мер, да је иде-ја о по-тре-би са-ве-за с „тра-ди-ци-о-нал-ним исла-мом” при-лич-но за-сту-пље-на, укљу-чу-ју-ћи и зва-нич-ни ни-во, у Ру-си-ји, што је од-раз спе-ци-фич-не ре-ал-но-сти и ор-га-ни-за-ци-о-них фор-ми ме-ђу-вер-ских од-но-са на ње-ној про-стра-ној те-ри-то-ри-ји.

Раз-ви-је-ни-ји и про-ду-бље-ни-ји осврт из-и-ски-ва-ло би пи-та-ње ве-зе из-ме-ђу аме-рич-ке (гео)по-ли-ти-ке и са-вре-ме-ног ра-ди-кал-ног исла-ми-зма, укљу-чу-ју-ћи и ње-го-во те-ро-ри-стич-ко ма-ни-фе-сто-ва-ње. Та ве-за нео-спор-но по-сто-ји, по-го-то-во ини-ци-јал-но, али ни-ка-ко ни-је јед-но-знач-на и јед-но-смер-на. Те-шко је трај-но ма-ни-пу-ли-са-ти они-ма чи-ји су хо-ри-зон-ти по-ли-тич-ких стре-мље-ња ес-ха-то-ло-шки, а исто-риј-ско ис-ку-ство и стр-пље-ње ви-ше-ве-ков-ни. Екс-пли-цит-на иде-о-ло-ги-ја не рас-по-ла-же, за-пра-во, сред-стви-ма за ко-му-ни-ка-ци-ју с оном ен-дем-ском, „кет-ман-ском” по-ли-тич-но-шћу исла-ма.

ША-ЉИ-ВО РАС-ТЕ-РИ-ВА-ЊЕ ЗЕБ-ЊЕ

• *Cor rī e re del la Se ray* јед-ном свом ла-њ-ском увод-ни-ку твр-ди да Евро-пља-ни ви-ше не тре-ба да раз-ми-шља-ју да ли ће Евро-па би-ти хри-шћан-ска или ислам-ска – „то-ком овог ве-ка по-ста-ће ислам-ска, са-мо је пи-та-ње да ли ће то би-ти ше-ри-јат-ски или еуро-и-слам”

. Пре-ма Ва-шем ис-ку-ству и уви-ди-ма, го-спо-ди-не Та-на-ско-ви-ћу, да ли су се за-пад-ни Евро-пља-ни у свом ср-цу зби-ља по-ми-ри-ли са ислам-ском бу-дућ-но-шћу сво-јих отац-би-на?

Па-рох у јед-ном то-рин-ском пред-гра-ђу се пре из-ве-сног вре-ме-на ус-про-ти-вио ак-ци-ји при-ку-пља-ња при-ло-га за ре-но-ви-ра-ње та-мо-шње див-не цр-кве, ре-чи-ма: „Че-му све то, кад ће за де-сет го-ди-на и она-ко по-ста-ти ца-ми-ја.” Ша-лио се, на-рав-но, ак-ци-ја је ус-пе-ла, а цр-ква об-но-вље-на. Но, у сва-кој ша-ли има исти-не. Од-нос Евро-пља-на пре-ма пер-спек-ти-ви исла-ми-зо-ва-ња Ста-рог кон-ти-нен-та от-при-ли-ке се огле-да, бар за-сад, у на-чи-ну на ко-ји је ре-а-го-вао то-рин-ски све-ште-ник. Зеб-ња се по-ку-ша-ва ода-гна-ти ша-лом, јер опа-сност се, ипак, чи-ни не-ре-ал-ном или са-мо хи-по-те-тич-ком, а и до-вољ-но да-ле-ком. И за-и-ста, те-шко је по-ве-ро-ва-ти да би Евро-па, чак и у да-љој бу-дућ-но-сти, мо-гла по-ста-ти ве-ћин-ски му-сли-ман-ска. Из-ве-сно је, ме-ђу-тим, да ће све ви-ше би-ти и му-сли-ман-ска, с об-зи-ром на не-за-у-ста-вљи-ву ими-гра-ци-ју из ислам-ских зе-ма-ља и сра-змер-но ви-ши сте-пен при-род-ног при-ра-шта-ја уну-тар му-сли-ман-ских за-јед-ни-ца. У пра-ву је био про-фе-сор Ми-ло-рад Ек-ме-чић кад је за-пи-сао да је „бу-дућ-ност да-та на-ро-ди-ма ко-ји пра-ве де-цу”.

Ислам, ина-че, мо-же би-ти је-ди-но ше-ри-јат-ски или, у су-прот-ном, ни-је ви-ше ислам. „Евро-и-слам”, за ко-ји се, ре-ци-мо, уве-ре-но за-ла-же по-зна-ти не-мач-ки исла-мо-лог си-риј-ског по-ре-кла Ба-сам Ти-би, по-ме-нут и у јед-ном Ва-шем пи-та-њу, сва-ка-ко би био до-бра ва-ри-јан-та за Евро-пу. Мо-гућ-ност ње-го-вог уоб-ли-ча-ва-ња и, на-ро-чи-то, ши-рег при-хва-та-ња чи-ни ми се, на жа-лост, уто-пиј-ском.

• Ам ђ ба ђ са ђ дор сте СЦГ у Ва ђ ти ђ ка ђ ну. Ка ђ ко Ри ђ мо ђ ка ђ то ђ лич ђ ка цр ђ ква гле ђ да на све ове про ђ це ђ се и ка ђ ко се прак ђ тич ђ но од ђ но ђ си пре ђ ма ђ ма?

Ва-ти-кан пом-но пра-ти све про-це-се о ко-ји-ма је у овом раз-го-во-ру би-ло ре-чи, за-бри-нут је екс-пан-зи-јом ра-ди-ка-ли-зо-ва-ног исла-ма, по-ја-ва-ма вер-ске не-то-ле-ран-ци-је и ре-ли-гиј-ски ин-спи-ри-са-ног на-си-ља, за-ла-же се за ди-ја-лог с му-сли-ма-ни-ма, уз пу-ну ре-ци-проч-ност и нео-д-сту-па-ње од те-мељ-них вред-но-сти на ко-ји-ма по-чи-ва хри-шћан-ски иден-ти-тет, а на-ро-чи-ту па-жњу по-све-ћу-је ста-њу ма-њин-ских хри-шћан-ских за-јед-ни-ца у ислам-ском све-ту, од ко-јих су мно-ге угро-же-не и у не-за-др-жи-вом број-ча-ном опа-да-њу.

ЕВРОП-СКИ ОСМЕХ СА-МО-У-БИ-ЦЕ

• По Ваџем мишљењу, да ли је тај чан утицај сак да је током кризе и распада да „друге Југославије” изостајала стварна европска покретљивост балканским хришћанима, нарочито православним, а не принцип једнакости мањина?

Не бих рекао да се може говорити о утицају. Данас је више него јасно да је изразито промуслиманско држање најутрајнијег дела међународне заједнице, а он је хришћански (неки кажу „пост-хришћански”), током југословенске кризе, лако доказива и необорива чињеница, с тешким последицама, не само по балканске хришћане, првенствено православне, већ перспективно и за читаву Европу. Иако у последње време као да има неких наговештаја отрежњавања и уравниожавања приступа, инерција досадашње пристрасне политике се углавном наставља, ако не увек интензивно, а оно свакако резултативно. Европа наставља да се у овом погледу колеба и лута, па тон и даље, како изгледа, дају Американци, с хронично европски непоуданим Британцима, наравно. Но ви тест биће утврђивање будућег статуса Косова и Метохије. Нисам оптимиста.

Проблематика на коју се ово Ваше питање односи, а којом сам се бавио у неким својим радовима, тек треба да буде свестрано и објективно истражена и размотрана. Будућег сећања и душевног здравља наших потомака, још нерођених Европљана ради.

• Неки сматрају да је Београд „снажан европски центар исламских студија”. Да ли је српска исламологија у овом глобалном времену на висини задатака, достојна тежине ствари, а циљ је, и да ли је довољно консултована од стране оних којима су припремљени и доношени најважнији пољитичке одлуке?

Хвала вам на овом питању! Београд не само да није „снажан европски центар исламских студија”, већ уопште није такав центар, а по свему би требало да буде. Разлог за систематско занемаривање исламологије у нашој

уни-вер-зи-тет-ској и на-уч-ној сре-ди-ни има ви-ше. Њи-ма се оно мо-же об-ја-сни-ти, али не и оправ-да-ти. Но, то би мо-гла би-ти те-ма за по-себ-но раз-ма-тра-ње, мо-жда и ма-њи сим-по-зи-јум. <

(Март 2006)